

rustu.bozkurt@dunya.com

RÜŞTÜ BOZKURT

"Bakış açısı" hayatı zenginleştirir ama **"zindan"** da edebilir

İnsan ilişkilerinin**"varsayımlara"** ve onlardan oluşturulan **"zihni modele"** dayandığını kavramak, **"anlaşma, sözleşme ve uzlaşma kültürü"** yaratmanın ve geliştirmenin özünü oluşturuyor. Başkalarıyla karşılıklı-bağımlılık ilişkilerimizi düzenleyen zihni modelimiz ve ondan türeyen bakış açımız, hem kendi yaşamımızı yönlendirmede hem de başkaları ile olan ilişkilerimizde belirleyici ağırlığa sahip oluyor.

Yaşamın *"yönlendirici dinamiklerini"* ararken, *"…birikim anahtardır"* yargısından yola çıkılıyordu. Şimdi sıra bir başka dinamiği açıklamaya geldi. *"Bakış açısı, yaşamı zenginleştirdiği gibi zindana da dönüştürebilir"* savını irdelemeyi deneyebiliriz.

"Bakış açısının" yaşamı yönlendiren temel dinamiklerden biri olmasını, önce bir *"taş ustası öyküsü"* ile somutlaştıralım. Sonra,*"gerçeklik"* denen olgunun ne olduğunu, ne olmadığını araştıralım. Bir adım daha ileri giderek, *"zihni modellerin"* tutum ve davranışlarımızı yönlendirmedeki belirleyici rolü üzerinde duralım.*"Varsayım"* üretmenin neden ve niçin insanları diğer canlılardan farklı kılan yetenek olduğunu netleştirelim. Bir adım sonra, enformasyon ve bilginin yaşamımızı neden derinden etkilediğini açıklamayı deneyelim. Günümüzde bilginin tek başına yetmediğini, bilgiyi *"anlamaya"* dönüştürme ile zenginlik üretimi ve refah yaratma ilişkisini sorgulayalım. Bilgi ve anlamanın *"güç"* yaratması ve *"gücü kullanma ilkesinin"* dayanaklarına göz atalım. Son çözümlemede, tutarlı, yeterli ve etkin bir *"bakış açısının sürdürülebilmesi"* için gerekli koşulların neler olduğu üzerinde duralım.

TAŞ USTASI MI MABET YAPICISI MI?

Tarihi eserlerin bulunduğu her yerde iki taş ustasının öyküsü anlatılır. Bu öyküyü ilk kez Tokat'ta bir bakır dövme ustasından dinlemiştim. **Ali Paşa,** cami yaptırırken kıyafet değiştirerek inşaat alanını denetlemeye çıkmış. Bakmış ki, ustalardan birinin saçı sakalı birbirine karışmış. Yüzünden çile ırmakları akıyor, yaşamından hiç memnun olmadığı her halinden belli. Elindeki çekici nefretle kaldırıyor, kin ve öfke ile murç üzerine indiriyor.

Ali Paşa, çalışan ustanın yanına yaklaşmış, ürkek bir tavırla sormuş: *"Nedir bu halin, bir derdin mi var? Neden umutsuzsun? Seni bu kadar bedbin yapan nedir?"*

Taş ustasının yanıtı, *"Ben hayata küskün olmayayım da kim olsun? Kırk yıldır taş yontuyorum. Sabahtan akşama kadar taş yontmaktan başka iş yapmıyorum. Bu bir meslek değil, çilenin ta kendisi… Bahtıma küskünüm, kimseye değil!"* olur.

Ali Paşa söyleyecek söz bulamaz, oradan uzaklaşır.

Yüz metre ilerde kılık kıyafeti düzgün, pür neşe çalışan, yonttuğu taşları ipek yumuşaklığı ile okşayan başka bir ustaya rastlar… Paşa şaşkınlıkla ustaya sorar: *"Hayrola ustam? Nedir bu neşenin kaynağı? Hayırlı bir haber mi var?"*

Usta hiç beklemeksizin yanıt verir: *"Ben neşeli olmayayım da kim olsun… Şu gördüğün taşlar, yaptığımız mabedin kapısının taşları... Ben öldükten sonra, buraya ibadet etmek için gelip, ruhunu yıkayan insanların çoğu, adımı sanımı bilmeseler de beni anacaklar, hayır duası edecekler. İn-*

sanlar için bundan daha yararlı bir iş olur mu? Benim için bundan daha yüce bir amaç olabilir mi? Ben neşe içinde olmazsam, kim olabilir ki?"

Bakırcı usta, *"…hayata nasıl baktığınız çok önemlidir… Kendimizi kırk yıldır taş yontucusu olarak da ifade edebiliriz, mabet yapıcı da" demişti. Sonra sözcüklerin üzerine bastırarak, kulaklarımıza küpe olsun diye şu öğüdü vermişti: "…bakış açınız yaşamınızı zenginleştirir de, zindan da edebilir!"*

GERÇEKLİK NEDİR?

Ünlü fizikçi **Hawking**'in tanımını rehber edinebiliriz: *"…gerçeklik diye bir şey yoktur, zihni modele göre gerçeklik vardır. Zihni modelinizin varsayımlarını değiştirirseniz, gerçekliğiniz de değişir."*

Gerçekliklerimiz, bizim *"bakış tarzımızı"* belirler. Gerçeklik tarihsel bir olgudur, zamana ve zemine göre çok değişkendir. Gerçekliğin değişken olması, onu *"doğma"* haline getirmemeyi gerektirir. Gerçeklik sorgulanabilmeli, irdelenmeli, değiştirilebilir olmalıdır ki gelişmeye yardımcı olsun.Bir insanın kendi yanılmazlığına inanması kadar tehlikeli bir şey yoktur. Bütün sekter tutumların özünde kendi düşüncelerimizin *"tek doğru"* olduğu inancı vardır.

Uzun insanlık tarihi *"değişmez doğruyu arama tarihidir"* ama bütün insanların en küçük bir kuşkunun gölgesi düşmeden kabul edebileceği *"tek doğruyu"* sunabilen bir dâhiye de rastlanmamıştır.

VARSAYIMLARLA DÜŞÜNME

İnsanı diğer canlılardan ayıran belirgin gücü *"varsayımlardan örülmüş bir zihni model "* ile düşünmesidir. Varsayım, henüz kanıtlanmamış bir olgunun *"olabileceğini"* düşünmektir. Varsayımlar doğrulanabilir de, yanlış da çıkabilir.

Henüz kanıtlanmamış bir şeyin *"olabileceğini "* düşünebilen insanoğlu çok etkin bir düşünce aracı geliştirmişti. Doğanın işleyişini sağlayan yasaların keşfini bu sayede hızlandırmış, bugün erişilen bilim ve teknik düzey o araç sayesinde yakalanmıştı.

Varsayımlarını test etme insanların birikimini artırır. Gelişen insan zekâsı kıt kaynakları etkin kullanmayı sağlayan *"planlama"* yapmayı da o birikim sayesinde öğrenir.

İnsanoğlu durmadan varsayımlar üretiyor, onları test ediyor, geçerli olanlarını koruyor, hayatın öz gerçeğine uygun düşmeyenlerini eliyor ve unutuyor.

İnsanın kendi kurgusu olan varsayımların sürekli test edilmesi ve araçlara dönüşen gücünün artması giderek daha karmaşık hale geliyor. Bu karmaşık yapıda, hayatın gerçeği ile bazı insanların öz gerçeği arasındaki nüansı kavramak zorlaşıyor. İnsan ilişkilerinin *"varsayımlara"* ve onlardan oluşturulan *"zihni modele"* dayandığını kavramak, *"anlaşma, sözleşme ve uzlaşma kültürü"* yaratmanın ve geliştirmenin özünü oluşturuyor. Başkalarıyla karşılıklı-bağımlılık ilişkilerimizi düzenleyen zihni modelimiz ve ondan türeyen bakış açımız, hem kendi yaşamımızı yönlendirmede hem de başkaları ile olan ilişkilerimizde belirleyici ağırlığa sahip oluyor.

BİLGİ GEREK ŞARTTIR

Geçerli varsayımlarla oluşturulan zihni model uyum sağlamamızı kolaylaştırır. Bir başka anlatımla, geçerli varsayımlara dayalı bir zihni model, gerekli olan bilgi ile gereksiz olan bilgiyi ayırmamızı sağlar. Sağlıklı veriler tutarlı bir yöntemle enformasyona dönüştürülürse ilk adım sağlam temeller üzerine oturur. Enformasyon, sorunu çözmede kullanılan bilgiye dönüşürse hayatı kolaylaştırır. Bilgi olmadan kaynaklar etkin kullanılamaz. Ama bilginin tek başına etkin bir araç olmadığını, hatta hızlı bilgi üretimi nedeniyle ortaya çıkan *"bilgi kirliliğinin"* tehlikeli sonuçlar yaratabileceğini unutmamalıyız.

Bilginin yarara dönüşmesi için ayrıntıdaki dinamiklerin kavranması, bilginin bir *"yarar üretme"* aracı olma bilincinin derinleşmesine ihtiyaç vardır.

SAĞLIKLI BAKIŞ AÇISINI SÜRDÜREBİLME

Bir bakış açısının sağlıklı olabilmesi için zihni modeli oluşturulan varsayımların sürekli sorgulanması ilk adımı oluşturuyor. Sağlıklı bir bakış açısı, dünya genelindeki eğilimlerin yarattığı fırsat ve tehlikeleri baskın hale gelmeden sezebilmeye ve anlayabilmeyi gerektiriyor.

Eğilimlerin yarattığı fırsat ve tehlikeleri anlamış olmamız da yetmez, asıl önemlisi kendi olanak ve kısıtlarımız hakkında net bir anlayışa sahip olmaktır. Kendi gücümüzü gereğinden çok abartırsak, gücümüzün sınırlarını aşar, gücü kullanma zamanına özen gösteremeyen aşırı özgüvenle davranabiliriz. Daha da önemlisi, gücü kullandıktan sonra geri dönüp bizi nasıl etkileyeceğini hesaplama özeninden de uzaklaşabiliriz. Tersi bir tutum da geçerlidir. Kendi olanak ve kısıtlarımızı eksik değerlendirirsek, özgüvenimizi yitirir, kendimizi vurmaya dönük durur, risk alma sınırlarımızı daraltarak kaynaklarımızı israf edebiliriz.

Sağlıklı bir bakış açısı, küresel ölçekte temel eğilimleri, onların olası etkilerini sürekli gözleme, bir erken uyarı mantığı ile değerlendirme çabaları ile beslenmeli. Olanak ve kısıtlarımızı da aşırı ve noksan değerlendirme tuzağına düşmeden değerlendirilmeli.

Küreselleşme süreci *"toplanma ilkesini"* hızlandırıyor, kentleşme olgusunu güçlendiriyor, insanları yakınlaştırıyor ve daha çok yarış (rekabet) gerektiriyor. Bütün bunlar, birikim kadar tutarlı bir bakış açısı yaratmanın ne denli önemli zenginlik üretme araçları olduğunu bize kanıtlıyor. Birikim ve tutarlı bakış açısı *"bilinçle"* beslenince sürdürebilir ve güven altına alınır.

Sağlıklı bir bakış açısı, küresel ölçekte temel eğilimleri, onların olası etkilerini sürekli gözleme, bir erken uyarı mantığı ile değerlendirme çabaları ile beslenmeli.